

Det gamle museet – og havet

av Morten Bing

ER VI EN KYSTNASJON?

Da Norsk Folkemuseum ble stiftet i 1894 var det som del av et stort nasjonalt prosjekt som hadde pågått gjennom et helt århundre: å konstruere norskhet og skape nasjonalfølelse i et land som i århundrer i realiteten hadde vært en dansk provins – med hovedstad i København.

Norge har i mye mindre grad enn en gjerne forestiller seg vært «sjølberga». Gjennom hundrevis av år har eksport, ikke minst av fisk og tømmer, har stor økonomisk betydning. Det har ført til en kulturell kontakt som ikke bare har preget kystdistriktene, men også innlandet. Eksempelvis er ikke norsk folkekunst vokst fram i isolasjon, men henter sin inspirasjon i former importert fra Europa. Dekorativt elementer som akanthus og rocailler, som preger norske ølboller og framskap, er som navnene tilsier ikke noe som er funnet på her i landet.

Hva om 1800-tallets nasjonsbyggere isteden for å lete etter det urnorske i isolerte fjelldaler, hadde funnet ut at det var sjømannen som var det norske av alt? Hva om innvandrerne og deres etterkommere, hvorav mange satt på Eidsvoll i 1814 og la grunnlaget for norsk selvstendighet, hadde slått fast at det var de som var typisk norske? Hadde vi da hatt en forståelse av at det som karakteriserer Norge ikke er isolasjon, men kulturmøte?

Når Norge i dag er et land som knapt vil erkjenne at det har en hovedstad, og vi er et av de få landene i Europa som står uten for EU, er dette rett og slett et resultat av at 1800-tallets nasjonale prosjekt valgte bonden og ikke matrosen?

NORSK FOLKEMUSEUMS ROLLE ...

Norsk Folkemuseum har uten tvil vært med å underbygge forestillingen om at innlandsbonden fra dalstrøk og fjellbygder er den norske av det norske. Til tross for Norges lange kyst og mange fjorder, har fiskeren og matrosen ikke kunnet konkurrere med bonden om å representere det typisk norske.

Det første som møter en i Friluftsmuseet på Norsk Folkemuseum er dalstrøk langt fra havet: Setesdal, Østerdalen, Numedal, Hallingdal og (Øvre) Telemark. Men selv om museet fra starten så det som en viktig oppgave å redde levningene av den gamle bondekulturen, er det mye som taler for at det ikke var museumsskaperens hensikt å ekskludere kystkulturen og sjøfarten fra norsk kulturhistorie.

SJØFARTSMUSEET

Da Norsk Sjøfartsmuseum ble konstituert i juni 1915 stilte Hans Aall lokaler til rådighet i 2. etasje i museets utstillingsbygning Ridehuset. «Byværelsene» var nylig flyttet over til den nye museumsbygningen og utstillingene i Ridehuset var omarrangert.

Den 24. september samme år åpnet Sjøfartsmuseet her en utstilling som bl.a. omfattet modeller av Gjøa og Fram og akvareller av «fregatter, skonnerter og fuldriggede armerede

Fra havna i Brevik med Chrystiegården til høyre i bildet. Gården står nå på Norsk Folkemuseum. Foto: Ukjent/Norsk Folkemuseum.

koffardiskuder». I årene framover var Sjøfartsmuseet, sammen med Byavdelingen og «de gamle stuer», en av Norsk Folkemuseum hovedattraksjoner.

I 1929 flyttet Sjøfartsmuseet inn i en egen gjenoppført bygning – «Generalitetsgården» fra Dronningens gate 15 i Oslo. Den ble plassert mellom Folkemuseet og Vikingskiphuset i området som var i ferd med å bli Folkemuseets Gamleby. Her åpnet Sjøfartsmuseet 7. mai 1929.

Norsk Sjøfartsmuseum var ikke bare Folkemuseets nærmeste nabo, men i realiteten bygningsmessig integrert i Gamlebyen og en del av Folkemuseets publikumstilbud. I Aalls tid som direktør var derfor sjøfart ikke noe Folkemuseet behøvde å inkludere i sin virksomhet.

I FRILUFTSMUSEET

Allerede fra 1920-tallet dukket hus fra kystnære strøk opp i Friluftsmuseet. Først ute var Barthelegården som hadde ligget ved havna i Kragerø. Den ble overført til museet i 1922 og var oppført to år senere. Interiøret ble riktignok først tilgjengelig for publikum samtidig med «Håndverkergården» fra Tollbugata 14 i Oslo, da Gamlebyen ble åpnet for publikum i 1930. Også Chrystiegården fra Brevik, som var overført til museet 1916 og gjenoppført 1946–1971, hadde ligget ved havna.

I 1922 ble også tre av husene fra gården Nes, som hadde ligget med sjøutsikt i bygda Mundheim ved Øynejfjorden i Hardanger, overført til museet. Stua og bualofte sto oppført i 1927 og i 1931 var også stabburet oppført. Det var også eldhuset, som museet nå hadde fått.

Fra Norsk Sjøfartsmuseums utstilling i Ridehuset, hvor museet holdt til fra 1915 til 1928.

Foto: Ukjent/Norsk Maritimt Museum.

Nok en bygning ble overført til museet i 1922: Våningshuset fra gården Hovde på Ørlandet ved Trondheimsfjorden. Det sto ferdig oppført i 1931. Utover på 1930-tallet kom først oppgangsaga fra Ullensvang ved Sørfjorden i Hardanger, overført i 1932 og ferdig satt opp etter fem år, og Lendestua fra Time på Jæren overført i 1932 og åpnet for publikum året etter.

Også ventehallen fra Pipervika i Oslo, for passasjerer som skulle reise med fjordbåtene, kan ses som en del av kystkulturen. Den ble overført til museet i 1931 og sto ferdig allerede året etter.

Selv om Norsk Folkemuseum satte opp flere bygninger fra kyst og fjord, preget dette likevel ikke inntrykket av Friluftsmuseet. Folkemuseet ligger på en halvøy, men har ikke strandlinje.

SJØEN FORSVINNER FRA SYNSFELTET

I årene etter 2. verdenskrig endrer museet perspektiv. I 1951 ble det opprettet en samisk avdeling og de samiske samlingene fra Etnografisk museum ble overført til Norsk Folkemuseum. I 1955 åpnet en utstilling om samisk kultur. En sterk interesse for sosialhistorie kom også til å prege arbeidet ved museet i årene framover, med innsamling av arbeiderminner (1950–1968) og husmannsminner (1954–1961), og med oppsettingen og innredning av husene fra Enerhaugen i Oslo (1959–1969). Men hvor ble det av fiskeren og sjømannen? Det ble samlet inn minner fra sagbruk og høvleri, fra tobakksindustrien og fra fyrstikkerarbeidere, fra anlegg og tekstilindustri, fra jern- og metallarbeidere og fra skotøyindustrien. Det nærmeste en kom sjøen var bryggearbeid, men hvor ble det av matrosen?

Fra 1950-tallet var også Sjøfartsmuseet på flyttefot – til nybygg på Bygdøyenes. Sjøfartsmuseet åpnet Båthallen i 1959 og sommeren 1960 var siste gang museet hadde åpen utstilling i Generalitetsgården. Selv om Sjøfartsmuseet fra starten av organisatorisk hadde vært en egen institusjon, hadde det vært lokalisert til Folkemuseet og vært en del av Folkemuseets publikumstilbud. Men nå flyttet Sjøfartsmuseet ned til kysten og etterlot Folkemuseet i innlandet.

Fra 1929 holdt Sjøfartsmuseet til i Generalitetsgården i Gamlebyen.

Foto: A. B. Wilse 1933/Norsk Folkemuseum.

NYE TIDER

I utviklingen av Friluftsmuseet i de siste årene vender vi ikke lenger ryggen mot sjøen. I år har vi åpnet «Finnmark» med gjenreisninghus fra Porsanger. Fra kjøkkenvinduet i bolighuset kunne en se fjorden. Sjøsamene, som var fiskerbonde, er blitt en del av museets fortelling. I 2020 fornyes innredningen i Lendestua fra Jæren og vil vise et miljø med blikket rettet utover – siste beboer var en av de mange som krysset Atlanteren og arbeidet i USA, før han vente hjem igjen for å bygge seg et nytt liv i Norge.

Og ikke minst: I 2015 ble Sjøfartsmuseet, nå Norsk Maritimt Museum, konsolidert med Folkemuseet. Etter 100 år er sjø og land forenet! Noe som gir håp om å se og vise at byborgeren, arbeideren, bonden og sjømannen alle er del av norsk kultur.